

DEBRECENI FŐISKOLAI LAPOK.

KIADJA: A FŐISKOLAI MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG.

<p>Szerkesztőség és kiadóhivatal: Debrecen, Kollegium. Megjelenik havonként kétszer.</p>	<p>Felelős szerkesztő: FEJES GÁBOR. Szerkesztőtársai: Sebestyén Béla, H. Nagy Jenő. Kiadóhivatali főnök: Hajdu Árpád.</p>	<p>ELŐFIZETÉSI ÁRAK: Egész évre 5 korona. Fél évre 2 kor. 50 fill. Ifjúsági egyesületeknek 4 korona. Főiskolai hallgatóknak 3 korona. Egyes szám ára: 40 fillér.</p>
---	--	--

Kakuk madár jövendőlte...

Bánatosan.

Szövegét és zenéjét írta: DÓCZY JÓZSEF.

Ka - kuk ma - dár jö - ven - dől - te „Rö - vid lesz az él - tem!” A ha - lál - tól
Ka - kuk ma - dár bár - mit be - szélsz, nem hi - szek én né - ked, Fel sem ve - szem,

nem fé - lek én, so - ha nem is fél - tem. Csak míg sze - retsz ad - dig tart - son
ki ne - ve - tem a jö - ven - dő - lé - sed. Ad - dig é - lek, a míg sze - ret

szí - vem - ben az é - let, É - des ba - bám! Meg - hal - nék én, ha el - ve - szít - né - lek.
az én é - des pá - rom, S ha ő el - hágy, az lesz az én száz - szo - ros ha - lá - lom.

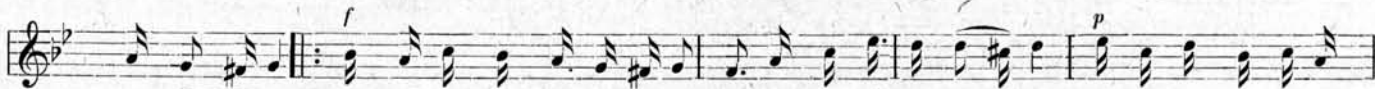
Tisza partján van egy csárda...

Lassú csárdás.

Szövegét és zenéjét írta: DÓCZY JÓZSEF.

Ti - sza part - ján van egy csár - da, de ron - gyos, Sa - va - nyú bort mér ben - ne a
Hej, kores - má - ros, zár - ja be már a pin - cét, A - kasz - sza fel a szeg - rő a

kores - má - ros. Nem is já - rok én o - da a bics - ka nyi - tó bo - rá - ért, De el - já - rok a szép
réz it - cét. El - szé - dül - tem, de ám nem a rab - val - la - tó lő - ré - től, El - szé - dül - tem a szép

lá - nya, az én ked - ves ba - bám, az én szép vi - o - lám é - des, tü - zes, for - ró csók - já - ért.
lá - nya, az én ked - ves ba - bám, az én szép vi - o - lám ka - csint - ga - tó, ha - mis sze - mé - től.

Erdősi-Sylvester ismeretlen latin verse.

— Irta: Dr. Pap Károly. —

A T. Akadémia kiadásában megjelenő „Kazinczy Ferenc levelezése“-nek legérdekesebb és értékesebb adalékai közül valók azok a levelek, melyeket a szépművészeti Mester és az ő kitűnő tanítványa, Kölcsey váltottak egymással. A levelezést Kölcsey nyitotta meg 1808 május 19-én, Debrecenből kelt soraival, melyekben mint alig 18 éves filozófus-diák a Kazinczy és Kresznerics—Müller között felmerült geográfiai vitában („Melyik volt Magyarország első abrosza?“) meglepő szerénységgel, és tudással egyszermind igen fontos adatokat ajánlt föl, szavaival élve: „az Orczyak és Rádayak barátjának“. Kazinczy szokásos bókjai és tanácsai kíséretében köszöni meg az ifjú „igaz barátságát“, mely attól fogva egyre melegebbé válik köztük, míg 1817-ben a nagy port vert „Iliászi pör“ miatt váratlanul meglazult és megszakadt. Mindenesetre sajnálatos, hogy ily korán, de az a tíz évi idő alatt váltott majdnem száz levél nemcsak a két nagy férfiú egyéniségére, hanem a korukbeli irodalmi viszonyokra, közelebbről nyelvészeti és esztetikai mozgalmainkra is felette becses adalék marad mindenha.

Ez alkalommal én ennek a levelezésnek csak egyetlen mozzanatát kívánom felidézni, azt, amelyik Erdősi Sylvester Grammatikájára, illetőleg alant bemutatott latin versére vonatkozik, mely utóbbi napjainkig elkerülte irodalomtörténetíróink figyelmét.

Három évi várakozás után, 1808 augusztusában jelent meg a Kazinczy „Magyar régiségek és ritkaságok“² című nevezetes kötete, mely a nyelvújítás céljait szolgálva, részben annak mozgalmaitól serkentve, a Révai „Antiquitates“-ében megkezdett régi magyar nyelvészeti emlékek folytatólagos kiadását tűzte ki célul. Tartalma:

I. Sylvesternek Magyar—Deák Grammatikája. Új-Szigeten, 1539.

II. A legelső nyomtatott Magyar Abécé. Krakkóban, 1549.

III. Prof. Varjas János, E vocálisú éneke. Debreczen, 1775.

A könyv jelentőségéről e helyt nincs miért bővebben szólanom, csupán a ha-

¹ L. a „Hazai és külföldi Tudósítások“ 1807—8. évf.

² Magyar régiségek és ritkaságok. Kiadta Kazinczy Ferenc. Pesten, 1808. Trattner M.-nál.

tásáról annyit, hogy úgy tartalma, mint előszava („Az Olvasóhoz“ és az „Utóírást“) már-már pezsdülő irodalmi világunkban országszerte nagy feltűnést keltett. De talán sehol sem akkorát mint a Dunántúl és itt Debreczenben, melynek tudós körei a „híres Grammatika“ megjelenése (1795) és az „Arkádiai pör“ óta (1806) engesztelhetetlen haraggal tekintettek Szépművészeti felé. Viszont érthető, ha maga Kazinczy is nem leplezett mohósággal érdeklődik az itt uralkodó hangulat iránt. Nyomban többfelől tudakozódik s a csak nemrég megismert Kölcseyt is kétszer megsürgeti, hogy „...kedvesen venném, ha szemmel tartaná, mit fog mondani Debreczen a Sylvester praefatiójára s az ott előforduló scholionokra? s a Varjas „E“ vocálisú éneke előtt állóra“. (1808 aug. 19. és szept. 8.)

Kölcsey (1808 nov. 12-én) Debrecenből kelt levelében bár tartózkodó szerénységgel, de elég részletesen válaszol a kérdésekre, leírván benyomásait s az itteni hangulatokat, sorait e jelentős szavakkal végzi: „Nem tudom, ha kedves s új dolog lesz-e a tekintetes úrra, ha Sylvesternek egy olyan darabját bátorkodom a Tekintetes úrral közleni, mely a Sylvester praefatiójába nem említődik s talán kicsisége miatt nem is igen méltó az említésre. Egy néhány Lazius Farkasra írt deák versekből áll, s találtatik Reusner Iconjaiban,“ melyek Argentoratumban 1590. jöttek ki, a 201. lapon s így van:

JOAN. SILVESTER

prosopopoeia.

Viennae.

Urbes egregias inter et inclytas
Sublimi ferio sidera vertice:
Viennaeque fruor nomine nunc, prius
Quum certum Fabiana
Nomen castra darent mihi.

Gaudebam titulo, nec minus alteri
Felici auspicio scilicet indito:
Quod secessus idem comprobat optimus
Rerum: nam placuit mox
Ut Vindobona dicerer.

Me cives alii moenibus optimi
Ornant: ingenii dotibus ast meus,
Quas nullae poterunt diruere hinc vices
Rerum, ducis alumnus
Doctor Lazius optimus.

¹ Nicol. Reusner: Icones sive Imagines Virorum literis illustrium etc. Argentorati CIO IO XC. A. M. Nemz. Múzeumban több kiadása megvan, véletlenül a Kölcsey saját példánya is.

Ergo quem genui, quem gremio tuli,
 Lucem cui tribui, quem simul extuli,
 Ut scriptis peperit perpetuam sibi
 Vitam, sic mihi vivens
 Viennae dedit hanc suae.

Íme az eddig ismeretlen Sylvester-féle vers, mely irodalmunkban Kölcseyig említve se volt. És vajjon Kölcsey után?

Kazinczy (1808 nov. 21-iki) levelében sietve köszöni meg a nagybecsű közleményt s ígéri, hogy szólni fog róla a „Magyar régiségek és ritkaságok“ II-ik kötetében, hálálkodva fűzvéen hozzá: „Nem méltán örvendek-e én a kedves öcsém uram barátságának?“

A „Magyar régiségek és ritkaságok“ II. kötete azonban — a mostoha sajtó viszonyok miatt — sohasem jelent meg,¹ ezzel a költemény iránti érdek is elaludt, sőt egészen feledésbe merült. Legalább nagyérdemű kutatásai között nem vette észre Toldy F.¹ nem, később Révész Imre,² utána Dankó,³ nem: az ezerszemű és ezerkezű Szilády Aron,⁴ sőt nem, tudtommal 1808 óta egyetlen Sylvestert érintő tanulmány sem. De nem akadni nyomára a Kölcsey közlésétől visszafelé menő régibb hazai és külföldi literatúrában sem,⁵ úgy, hogy azt kell hinnünk, hogy e verset (mely Laziusz valamelyik munkája, talán épp a benne magasztalt „Vienna“ mellett is megjelenhetett), egyedül a Reusner Iconjai őrizték meg számunkra. Viszont, az első magyar ember, aki itt meglátta s a figyelmet rá irányítani törekedett: Kölcsey volt. Pedig e költemény mind tartalmi, mind formai sajátosságainál fogva megérdemli, hogy a feledéstől megóvjuk, hiszen úgy is oly felette kevés (részben az is vitás), amit Sylvestertől birunk, főként bécsi tanársága idejéből, amely mindössze egy-két alkalmi költeményt adott.

Már ez a jellemző cím: *Prosopopoeia Viennae* és Laziusz apostrofálása útbaigazítanak a költemény eredete, írásának ideje és helye felől. *Laziusz Farkas* ugyanis (1514—1565) a bécsi egyetem híres tanára s a XVI. századbeli német humanisták

egyik legjelesebbike tudásának sokoldalúsága s bámúlatos munkaereje által vált ki kortársai közül. Már mint fiatal student, Starnberek báró udvarmestereként hosszabb utazásokat tett Németalföldön és Franciaországban, 1541-ben pedig mint katonarvos a császári hadseregben megfordult nálunk is a Dunántúl. Innen feltűnő tájékozottsága s élénk rokonszenve hazánk politikai, föld- és néprajzi viszonyai felől. Majd a bécsi egyetem/ orvosprofesszora lesz s 25 éves tanári működése alatt 8-szor volt a fakultás dékánja, 2-szer rector magnificus, míg 1563-ban az udvar kegye az egyetem egyik superintendensi méltóságára emelte. Egyetemi előadásain és rendkívül kiterjedt orvosi praxisán kívül sokoldalú és buzgó tevékenységet fejt ki a főiskolai élet emelésében, ünnepi beszédek tartásában s a kor szokása szerint latin költemények írásában s a classikusok kiadásában. Amellett a régiségeknek (becses könyveknek, kéziratoknak) és műtárgyaknak szorgalmas gyűjtője. Tudományos munkássága az emberi tudás legkülönbözőbb ágaira kiterjedt: így az orvosira, történetire, archeológiára és földrajzra stb. Számtalan kiadott művén kívül egy tekintélyes rész máig kéziratban hever. Értethető tehát, ha tudomány- és művészetkedvelő fejedelme, I. Ferdinánd korán megkedvelte s előbb magánorvosává, majd tanácsosává és udvari történetírójává tette, rábízta mű- és régiséggyűjteményének rendezését, a bécsi műemlékek, híres épületek (többek közt a Szt.-Péter templom) restaurálását, amiért aztán a „Kirchenmeisteri“, már előbb, mint kitűnő orvost: a „Magister sanitatis“ címmel tüntette ki. 1546-ban nemesi rangra emelte. A sok és túlfeszített munka azonban, különben se erős szervezetét, idő előtt megtörte: úgy, hogy 51 éves korában már sírba szállt. Epitáfiuma a bécsi Szt.-Péter templomában ma is látható.¹

Nagyszámú művei közül ez alkalommal csupán kettőt említünk, ú. m.: legelső híres dolgozatát, a „*Vienna Austriae*“-t, (1546) mely egyszersmind az első rendszeres monografia Bécsről; s az 1556-ban megjelent „*Regni Hungariae Descriptio Vera*“-t, Magyarországnak első pontos, astronomiai megfigyeléseken alapuló térképét, mellyel a kartograpiában nemcsak nálunk, hanem a külföldön is új korszakot nyitott.

¹ Khautz: Versuch einer Geschichte der Oesterreichischen Gelehrten, Frankfurt und Leipzig 1755. 143—180. ll.

¹ Kéziratban maradt.

¹ A Szemere-tár ugyanis, mely Kölcsey leveleinek nagy részét megőrizte, akkor még nem volt könnyen hozzáférhető.

² Révész I.: Erdősi János magyar protestáns reformátor. Debrecen, 1859.

³ Josef Dankó: Joannes Sylvester Pannonius. Wien, 1871.

⁴ Szilády Aron: Régi magyar költők tára. II. k. 432—441. l. l.

⁵ L. Czvittinger, Bod, Hórányi, Wallaszky, Pápay műveit. Továbbá Sambucus: Icones Veterum etc. Antverpiae, 1574. Denis: Wiens Buchdruckergeschichte. Wien, 1781. Haner: De scriptoribus rerum Hungaricarum Viennae. 1774. Kink: Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien. 1854. stb. stb.

Ime erről a férfiúról írta Sylvester azt a magasztaló költeményt és hogy kétségtelenül a „Vienna Austriae“ megjelenése alkalmából írta: a címen kívül világosan sejtetik magából a munkából kölcsönzött vonatkozások („Fabiana castra“ és a „Vindobona“=Vin-do-bona-féle szójáték), aztán a túlzó áradozások közt említett „ducis alumnus“ elnevezés. Dux alatt magát a császárt, I. Ferdinándot értvén, kinek fejedelmi kegyét Lazius a Vienna előszavában külön is kiemeli, mondván: „Princeps me in equestrem ordinem adlegit, tribus aureis alaudis, veterum Austriae marchiorum insignibus adiectis, preciosa insuper villosi ferici veste donatum.“

Amilyen renaissance-ízű a költemény gondolatmenete és hangja, épp olyanok nyelve, fordulatai és versmértéke. Pl.: magának Bécsnek, mint személyesített fogalomnak megéneklése. (mint egy másik hosszú versében, a „Querela Fidei“-ben: a hité) színes jelzői, bókoló kitételei és classicus reminiscenciái („sublimi ferio sidera vertice“).¹ Végül az a szellemesen befejező fordulat, amelyben mintegy Bécs gratulál magának Láziusért.

De nem kevésbé sajátos e költemény versmértéke, mely 5 soros strófaiban egy egészen önkényes összetételt mutat, amennyiben a tiszta asclepiadesi systemákat összekeverve: a „secundum“-ból és a „quartum“-ból alakított egy újat, mely a magyarországi neolatin költőknél különben ismeretlen. A secundumból t. i. annyiban, amennyiben a versszak első fele három asklepiadesi sor; a quartumból: mert a strófa második fele (nem egyetlen sor glykoni, amint várnók), hanem egy pherecratesi és egy glykoni.

* * *

Ismerve a vers eredetének okát, könnyű megállapítanunk keletkezése idejét. Lázius többször említett műve, a „Vienna Austriae“ ugyanis 1546-ban jelent meg (ugyanakkor lett nemessé is), így közel áll a föltevés, hogy Sylvester szintén abban az évben, vagy akkor tájt írhatta ezt a költeményt, mert hisz az efféle panegyriseknek épp az alkalomszerűség adja meg főértékét. Sőt nem lehetetlen az sem, amint a régibb (XV—XVI—XVII.) századokban szokásos volt, hogy egyszerre, vagy éppen a magasztalt mű mellé nyomtatva látott először napvilágot s innen vette át aztán Reusner az Iconjaiba. Ezt azonban, míg

a „Vienna“ eredeti kiadását nem láttam, állítani nem merem. A dolog mindenképp arra mutat, hogy Erdősi viszonya Láziushoz, mint kor- és kartársához, aki véle csaknem egyidőtájt, szintén (a XVI. sz.) 40-es éveiben lett bécsi egyetemi tanárrá: elég közeli és meghitt volt, bár e túl meleg sorokban az őszinte elismerésen kívül alighanem a fejedelmi kegyelt jóindulatának megnyerése is bele játszott, amely rá, a szegény, hányatott magyar tudósra közömbös — tudjuk — nem lehetett. Hisz 1544 júniusában még a héber nyelv tanára, októberben már más ül azon a kathedrán; 8 év múlva pedig nemcsak a tanszékét, hanem magát Bécsset is el kellett hagynia.

Azt mondja Révész, Sylvester érdekes életírója, hogy „bécsi tanári idejéről nem birunk tőle (Erdősitől) egyebet néhány alkalmi, történelmi latin versezetnél“.¹ Úgy látszik, eddig igaza van. Épp erre az időre esik, azok közé való ez a „Prosopopoeia Viennae“ című is, melyet irodalomtörténeti tudásunk ezentúl joggal iktathat be a nagy reformátor szellemi hagyatéka közé.

A szép és a csunya ember.

Elbeszélés.

Írta: H. Nagy Jenő.

Együtt jöttek haza a temetőből a Markóné temetéséről. Két férfi. Az egyiknek az arca szép, szabályos vonású, de halvány színű férfi arc volt; a másik kicsi, vézna ember, kiálló pofacsonttal, szintelen, semmitmondó szemekkel, sűrűn összenőtt fekete szemöldökkel. Tizenöt éve nem látták egymást, pedig valamikor igen jó barátok voltak. Most is csak ez a temetés hozta össze őket egymással. Amint a kis város utcáin szaladajuk felé tartottak, az asszonyról beszélgettek.

— Szegény asszony, — sóhajtott Sáray, a szép arcú Sáray.

— Öt gyermeke maradt! — válaszolt Németh, a másik.

— Azt mondják, sokat szenvedett.

— Nem értette meg az ura.

— Hjah! A szép asszonyoknak rendesen ez a végzete. Nem tudnak bele illeszkedni a hétköznapi életbe. A szépségük mindig egy magassabb,

¹ L. Horatius I-ső maecenási ódájának utolsó sorát.

¹ Révész I. Erdősi János magyar protestáns reformátor. Debreczen, 1859.

szebb világba húzza őket... Pedig kár érte. Szép és jó asszony volt szegény.

— Most ugyancsak siratta az ura is. A temetések különben mindig filozofálni tanítják az embert. Rendesen ilyenkor jutnak az emberek arra a gondolatra, hogy a legszomorúbb emberi dolog az, hogy későn jutunk a tudatára annak, hogy az elhunytban kit vesztettünk. Meg kell hallnia, hogy értéke szerint becsüljük meg.

A szálloda elé értek.

— Mikor megy a vonatod Bandi? — kérdezte Sáray.

— Valamivel hét után.

— Gyere fel addig hozzám. Elbeszélgetünk. Tizenöt év óta nem láttuk egymást ugyanis, az én vonatomban csak éjfélkor indul.

Felmentek. Sáray leültette a barátját, ő maga a kályhának állt háttal. Egyideig nem szóltak egy szót sem; hangos, beszédes csend támadt. Végre Sáray szólalt meg:

— Kötelességünk volt eljönni erre a temetésre. Ez az asszony... Emlékszel, te Bandi? Előtt tizenöt évvel? Ő volt a legszebb leány ebben a városban. De milyen szép leány is volt ez az asszony!... Bomlott érte az egész ifjúság, mintahogy ez rendesen történni szokott. Különösen te, meg én, mi vetélkedtünk legjobban...

— Csak rövid ideig. Mert te maradtál a győztes. A te szép arcod legyőzte az én csunya ábrázatomat. Gyönyörű szép fiú voltál...

Sáray összerezsent. Szinte ijedten nézett a barátjára.

— Ne beszélj erről Bandi, ne beszélj.

Elhallgatott, de látszott rajta, hogy mondani akar valamit. Oda ment a barátjához, leült mellé és a tenyerébe hajtotta a fejét.

— Te Bandi, nem hallottál te az én életemről semmit?

— Részleteket nem. Csak annyit tudtam, hogy a birtokodon vagy és gazdálkodsz.

— Soha feléje se néztem, csak a jövedelmem szedtem be az ispántól.

— Hát mit csináltál, hol jártál?

— Mit csifáltam? Sáray keserűen elmosolyodott.

— Mit? Hát fenn éltem Pesten. Szórakoztam, élveztem és szórtam a pénzt. A mai napig. Most már nincs mit szórni. És ez a nap csodálatosan össze esik ennek az asszonynak a temetésével.

— Hogy érted?

— Szinte matematikai pontossággal van kiszámítva. Úgy értem barátom, hogy ez az asszony indított el engem az életre, ennek az asszonynak köszönhetem az életemet, vagy ha úgy tetszik, ezt az asszonyt kárhoztatom az életemért. Mindegy. S most egy időben halunk meg. Én egy időre csak vagyoniilag, az igaz, de az utolsó végem sem késik soká. Zavarosan beszélek ugy-e? No, majd megérted. Barátom, ez az asszony volt az első szerelmem. Előtt tizenöt évvel, ezt te is nagyon jól tudod. Soha azelőtt nővel nem érintkeztem, életerős, egészséges voltam. Ez az asszony volt az első, aki bársonyos kezével megsimogatta az arcomat, csókot lehelt az arcomra és azt suttogetta: szeretlek, mert szép vagy!

Szivarra gyújtottak, aztán Sáray folytatta:

— Érted most már? Ez az asszony volt az első, aki az arcomba csapta, hogy szép vagyok. Ez az asszony költötte fel bennem szépségem öntudatát. Ettől kezdve kezdtem csak érezni, hogy szép vagyok s ezzel meghódíthatom a nőket. Egy új világ nyílt fel előttem. A csavar fel volt már húzva bennem, csak le kellett jártni a szerkezetet. Ez az asszony csak az első volt; jött utána a második, harmadik, tizedik, századik és tudja a jó Isten hányadik. Tanulmányaimat elhanyagoltam, nem érdekelt semmi, csak a nő vonzott. Vonzott mint a mágnes és én tudtam, hogy meghódítom, mert szép vagyok. A legelrejtettebb zug, a legféltettebben őrzött családi becsület, a legdrágább női szemérem, mint Szezám kapui nyíltak fel előttem. Fokról-fokra s a hagyományos szerencsém elbizakodottá tett. Ahol megjelentem, győztem s nem vettem észre, hogy a tulajdonképpen legyőzött én vagyok! Nézz rám, csak nézz rám. Látod, milyen nyomorék vagyok? Reszket a kezem, inog a lábam, félkörben görbült a hátam, összeesett, nyomorék roncs vagyok. Beesett, száradt arcomból a halál vigyorog rád. kiégett hústömög a testem. Nézd meg hát a szép arcomat, látod ide juttatott.

Sárayt rövid időre félbeszakította a köhécseles. Rekedten, szárazon köhögött és sípolt a melle.

— Látod, barátom, ide jutottam. A hószem, melyet ez az asszony dobott az életembe, lavinává óriásodott, amely összetörte, összezúzta minden megfélemezni akaró férfiaságomat, akaratomat.

Végig símított a homlokán, aztán folytatta:

— Milyen egészen más volt a tied, barátom, hallottam rólad. Országos hírvű tudós vagy. Az életednek van tartalma, nem átdorbézolt éjszakákból állott az életed. Óh, hányszor kívántam én is a kultúrát! Hiszen emlékezhetsz, nagyon jó tanuló voltam és érdeklődtem minden szép, nemes és jó iránt. Most már késő. Megbomlott idegzetemmel a sír széléni vagyok már, barátom. Mily boldog lehet az, aki tudományokkal foglalkozva, hasznosan és reálisan éli le az életét!

— Boldog? Amint vesszük, barátom. Lelki kielégülést nyerni a tudományos élettél mindenestre boldogság. De az ember őstermészete már az, hogy az után vágyik, amije nincs meg. Ebből magyarázható a te nagy vágyódásod a tudás iránt és ez az, ami megrontja az én egyoldalú boldogságomat is.

Sáray ránézett a barátjára, de az csendesen folytatta.

— Ez az asszony, akit ma temettünk, nekem is fordulóponthoz tett az életemre. Mikor ezelőtt tizenöt évvel, mint vetélytársam legyőztél, csak a tükörbe kellett nézmem, hogy megtaláljam a saját éneket. A saját éneket, amely ezzel a csunya, nevetséges ábrázattal nem érzéki dolgokra van hivatva. Keserves önbeismerés volt, de meggyőztem önmagamot és azontúl csak a tudománynak éltem. Éjt-napot egybevettem, feláldoztam az ifjúságomat, a visszahozhatatlan, gyönyörű ifjúságomat, megvontam magamtól minden világi szórakozást, a nőket messziről elkerültem: a könyvem, a tudásvágy volt a szórakozásom, a szeretőm, a boldogságom, az életem. Míg egy napon... de minek is mondom én el ezeket!...

Elhallgatott egy időre, de azután mégis csak kikíváncszolt belőle a többi.

— Míg egy napon, igen, megint a tükörbe néztem. Kihullott a hajam, ráncokba gyűrődött az arcom, öreg, beesett szemű, halálsárga arcú múmia lett belőlem. Megrémülve dobtam el magamtól a tükröt s görcsösen zokogtam fel. Visszasírtam ragyogó ifjúságomat, erős férfikoromat, amelyet megőrzött a munka, a tudásvágy hosszú, bányász munkája. S a nő, akit eddig gyűlöltem, mint maga a megtestesült ideál jelent meg előttem. Kiszívott férfierővel, bágyadthalvány húsos ajkammal, felhorkanva, görcsösen zokogva vettem észre, hogy egész ifjúságom, java férfikorom el-

múlt, eltűnt anélkül, hogy egy nő megölelt, megsímogatott, megcsókolt volna!... A legkisebb protozoának is szüksége van napfényre, hogy megélhessen. Ilyen naptény a férfinak a nő szerelme. És énnekem nem jutott ez éltető napfényből egy halvány sugár sem, sötétségben éltem le egész életemet, mint a vakondok, a könyveket túrva... Óh, legalább csak egyszer szeretett volna egy asszony, egy finom, törekeny, babaarcú asszony, csak egyszer érezhettem volna az asszonyi haj bódító illatát, kezének bársony érintését, fiatal, szűz teste tüzes ölelését, halvány, keskeny ajka idvezítő csókját... De csak vágy maradt. Ugyan ki csókolná meg ezt az én ronda pofámat?!...

Elhallgattak. Lehorgasztották a fejüket és elborúlva bámúltak a fekete semmiségbe.

Csokonai emlékére.

Férfiak, bort a pohárba,
Gyöngyöző bort töltsetek.
S magyar nők ti bokrétaba
Rózsát, nárcist kössetek!
Bor s virágok ihletétől
Zendüljön ma víg ének
Ünnepére Debrecennek,
Emlékére Vitéznek.

Harsonákkal, trombitákkal
Hadvezető büszke hőst —
Ám köszöntsük bor s virággal
Kedves vándor-hegedőst.

S kedves Vitéz hol ne volna,
Hol még szívből mulatnak,
Dalosa a halhatatlan
Csikóbőrös kulacsnak!

Kedves Vitéz hol ne volna,
Hol még szívből szeretnek —
Mézesajkú dalolója

Lilla, édes nevednek. . .

Kedves Vitéz hol ne volna,
Hol még esnek kalandok,
S dámáival ostromolja
Dorottya a farsangot. . .

Bort s virágot! — Ma ne bántson,
Hogy alján a pohárnak
Salak is van s a virágon
Gyakor férgek is rágnak,

Hogy a kedves víg poéta
Sorsa bús, rideg vala. . .

— Ha mindenki, el nem hagyta
A poézis angyala!

Vándorútján ott jár véle
E hozzá örökre hív.
Rámosolygott. . . s megbékéle.
A magányos árva szív.
S a könny Lilla hűtlenségén,
És a kő, mit rádobott
A nagyképű tógás erény:
— Csupa gyönggyé változott!

Nem látja a világ búsnak,
Sőt bús szívet földérít.
Szórja dúsnak és koldúsnak
Lelki drága gyöngyeit. . .
Maga sorsa: sötét felhő,
S másra ontja a derűt.
Maga: szegény és nábobként
Adakozik mindenütt!

Jár Tiszántúl, jár Dunántúl
S fürge múzsája vele.
Alföld síkja zeng dalátul
S a Bakony őserdeje.
Legott tanyát ver a jókedv
Barátság és szerelem,
Hol virágos vándorbottal
Csokonai megjelen. . .

A ki látja, nem is sejti:
Bűbajos melódiák
Mily mérhetlen kincsét rejti
E fakó vándor diák.
Ajkán játszva zendül-csendül
Anakreon víg dala
S lelkében zsong hősi ének
Főnséges harangszava. . .

S egyre sarjad lelke szánya,
Lendíti új cél felé.
De a halál komor árnya
Áll a gyenge test elé. . .
Vissza a hű anyaölbe
Hívja fájó titkos vágy.
S debreceni anyaföldben
Vetve már a síri ágy. . .

Belédőlt a test, a fáradt,
S örök nyugalmat talált.
De tűzlelke, bontva szárnyat,
Lebirta a vashalált,
Nekivágott a magasnak,
Hol az örök fény dereng!
. . . Derűsebb lett a mennyég is,
Mikor fényes kapuinál
Csokonai Vitéz Mihály
Víg szelleme megjelent!

Lampérth Géza.

A hős.

Irta: Vándor Iván.

Grindelwalban egyik februári délután különös szomorú volt, mert csapongó hó-pihék helyett eső esett. Mindenki méltatlankodott e miatt és fázott. A vidám tobogánosok és szkisek a szobájukba vonultak és levelet írtak. A hotel hallja teljesen üres volt, csak egyik sarokban, egy óriási nád-karosszékben, egy csomó párna közé temetkezve, ült egy nő. De az is úgy el volt rejtőzve, mintha ott se lett volna.

Aztán bejött két fiatal ember, leültek közel a nőhöz, de nem látták, hogy ott van. Az egyik férfi angol volt, a másik, a szögletesebb pedig magyar.

Az angol puncsot ivott és hallgatta a magyart, aki tökéletesen nyelte ugyan a szót, mint egy vérbeli brit, de azt megtanítani, hogy ne az egész hallnak, csak a szomszédjának beszéljen, nem tudta.

— A természet egyik legszerencsétlenebb ötlete a nappali eső. Vannak dolgok, melyek megkövetelik a stílszerű hátteret. Az eső is ilyen. Az esőhöz sötétség kell, félős, bántó sötétség, mint a kísértetjáráshoz. Nevessen ki, de én úgy félek az esőtől, mint a bárgyú ember a hazajáró lélektől. Ez különös, ugy-e?

— Manapság minden különös; az egyszerű, természetes dolgok a meglepők.

— Lássá, most is úgy érzem, hogy minden esőcseppből egy elsóhajtott vágyam tér vissza... Aztán ami elmúlt... hiába várt öröm, céltalan reménykedés és a hibák, az életem hibái, az anyám könnyeinek a szemrehányása. Nem is merek egyedül lenni, ha esik, mert ez a megőrzítően egyforma suhogás keresztül tör a falon, oda suhan mellém és megölel, átfog, mint egy hideg halotti lepel. És megfagyaszt, a csontomig, a velőmig fázom tőle. De nem ez a legrosszabb. Én bátor ember vagyok, merész ember vagyok, volt az életemben olyan esemény, mely próbára tett. Sikerült. Ez önbizalmat adott. Megelégedéssel, derűs hittel nézek

Meghunyászkodom, meglapulok, gyáva leszek, mint egy féreg, más leszek... félek...

— Neuraszténia — szólt nyugodtan az angol.

— Lehet. De az is lehet, hogy babona. Minden rossz esőben köszöntött be hozzám. Egy esős délután tudtam meg, hogy meghalt az anyám. Akit szerettem, azt is záporban láttam utóljára és szitáló hideg esőben jöttem el otthonról.

Az angol röviden fölnevetett.

— Nosztalgia! Szeretne haza menni, mi? Ősmerem. Egyszer Indiában rettenetes forróságban majd megőrültem a londoni ködért. De hát miért nem megy haza?

A magyar egy szép mozdulattal meg-símította a haját. Szép ember volt, de meglátszott rajta, hogy nem ura magának. Az érzései viszik magukkal, mint a szilaj paripák a könnyű kis szekeret. Ezt a szeme mutatta és két barázda az arcán.

— Mit csináljak otthon, — szólt könnyedén. — Az én lelkem a raffinált finomságait követeli az életnek. Nekem szellemi luxus kell, gyötrő gyönyörűségeknek a láncolata. És a mi fő, abszolút ismeretlenség. Azt szeretem, ha körül fog, ringat, ölel és zúg a tömeg és mégis békében hágy. A zajos nyugalmat szeretem. Az otthon nincs, se zaj, se sok ember, se kultura, se finomság, se csend, se élvezet.

Az angol nem csudálkozott ennyi ócsárlás hallatára. Életében négy magyar emberrel beszélt és azok közül három így nyilatkozott a hazájáról. Meg volt győződve, hogy ez, a külföldön élő, művelt fiatalok közt elfogadott divat.

— Ha haza mennék, csak két asszonyért mennék, az egyik szeretett, hív és nincs. A másikat én szerettem, sohase volt az enyém és az tilt. Nem bírok szabadulni az első szerelmemtől. Hiszi azt maga, hogy az ember igazán egyszer szeret és a többi szerelmében csak az elsőt keresi?

— Lehet. A szerencse csak az, hogy az ember nem tudja, melyik az első szerelme. A legtöbb embernek a harmadik szerelme az első.

— Ez igaz. Az én első szerelmem a második volt. Mert mikor először szerettem, nem a leányba, hanem a szerelembe voltam szerelmes. A rajongásért rajongtam. Hanem másodszor már a nő volt a szerelmem. A nőt akartam. Azt a nőt, aki sohase látott meg.. Tudja maga mi az, mikor valakinek az áhítata, meg a könnyörgése nem tud valakihez eljutni.. Egy olyan embernek, aki tud akarni, aki mer akarni... Minden cselekedetemre egy leány vitt rá... Embert tudtam volna ölni, csak-hogy észre vegyen. A férfi kénytelen erőszakoskodni azért, amit az asszony egy kacér mosolylyal elérhet.

A sorsomat intézte ez a leány, anélkül, hogy tudott volna róla. Beletanított a kárhozatba, pedig nem is tehetett róla. És tudja, mi volt az eredménye? Egy boszton. Hogy táncközben megölelhessem és pár szál haja egyszer az ajkamhoz ért. Hanem akkor mégis megmondtam neki: Ha egyszer embert ölök, ha valami rettenetést fogok elkövetni, melyet senki megmagyarázni nem tud, neki jusson eszébe, hogy ez ő miatta történt.

Megijedt. Azt mondta, fáradt és ott hagyott. Ennyit beszéltem vele életemben. De azért nem mondtam le róla. Azt mondják, a világon mindenkinek meg van a párja. Megkerestem ennek az asszonynak a mását, mert most már asszony — a mását, aki éppen olyan, mint ő és telerakom gyémánttal...

Az angol nevetett és legyintett a kezével. Ostobaság, mit fog vele érni, ha éppen olyan is, csak nem az. A karosszék pedig megmozdult. Egy csomó ujság zizegve a földre csúszott, a hölgy felállott. Lassan keresztül ment a hallon, a lépcső felé. Nagy, sötét szemét, míg ment, le nem vette a magyar arcáról.

— Nagyon szép — mondta az angol, közben ránézett a szomszédjára. — Ősmeri? — kérdezte meglepetve.

— Nem tudom — talán. Bocsásson meg, de meg kell tudnom, kicsoda.

Fölugrott. Futott utána, föl a lépcsőn. Vitte, ragadta egy érzés feléje, hanem

mikor már majdnem beérte, mellen fogta és visszalökte. Aztán kényszerítette, hogy meneküljön előle a szobájába.

Arccal ledobta magát a divánjára. Margit itt van! Örjítő örömet és félelmet érzett a lelkében. Az indulatai birokra keltek egymással és a homloka verejtékezett ettől a harctól.

Ez a Margit volt az ő nagy, elérhetetlen öröme. Ez a Margit különös, fehér álom volt a szemében, mely után tudta, hogy hiába, de mégis futott.

Ezt a Margitot elválasztotta tőle minden. Ő az uraság kertészének volt a fia, Margit pedig az uraságnak volt a leánya. Huszonhárom éves volt, mikor beleszeregett. Egy este látta meg, amint egy királyi herceg vezette karján a vacsorához. A herceg nagy gyakorlaton volt a vidéken és beszállásolták a kastélyba. Elegáns, szőke, álmos fiú volt, de királyi herceg. A fákon villamos körték ragyogtak. Margit pedig boldogan mosolygott rá. A kert végén egy forró vérű fiú leste a párt és elhatározta, hogy ő is fogja a karján vezetni ezt a leányt.

És ez a vágy vitte tovább az életben. Megkereste az utat, mely Margit közelébe visz. Az út hosszú volt és bizonytalan. És hogy megjárja valaki, pénz kellett, pénz.

Egy-két esztendőre eltűnt a fiú szem elől. Összeköttetéseket szerzett, emberekkel ismerkedett meg, kiken keresztül előbbre juthatott.

Ebben az időben pénztáros volt egy bankban.

Egyszer csak újra megkerült. Ekkor már előtérben volt és mindenütt ott lehetett látni, ahol Margitot. Eszeveszett küzdés volt ez az idő, egy mosolygásért, egy kézszorításért, azért, hogy a köpenyét ráadhassa. A leány elérhetetlen volt még mindig előtte, de — láthatta.

Végre táncolhatott vele és akkor mondta neki azokat a nagy szavakat.

Ezután a bál után következő reggel egy különös és kínos fölfedezést tett, hogy ő ötvenezer forinttal tartozik a pénztár-

nak. Maga is elbámúlt ezen és csak lassacskán jutott rá, hogy ő ezt mind maga szedte ki. Aki úr akar lenni, annak pénzének kell lenni, ha tulajdonképpen — nem úr.

Megdermedt, mert elvonúlt szeme előtt minden szégyene az ő majdnem öntudatlan tettének. Aztán föltűnt előtte egy ködben úszó rózsaszínű sziget: Amerika. Fölsóhajtott: Margitot hogyan hagyja itt?

Huszonnégy órával később elutazott. Ennek hat éve. Különös véletlen folytán odakint azóta kis vagyona tett szert. — Egy esztendővel ezelőtt Európába vitorlázott és Londonban telepedett le. Grindelwaldba úgy jött el, mint egy kissé fáradt üzletember, ki sokat próbált és látott és kinek szórakozást már csak a gyermekes örömök nyújtanak.

Hat év óta senkivel sem találkozott a múltból, tehát nem igen gondolt arra, amit tett. Hanem most visszatért hozzája az ő fehér álma: Margit... Mert ő volt az a nő, aki hosszan ránézett, az bizonyos.

Örült, hogy látta, aztán megrémült. Margit az ő számára most már nem a boldogságot, hanem a veszedelmet jelentette. Leleplezheti. Különös, de igaz, hogy hat év óta először jutott most eszébe, hogy ő nem becsületes ember. Megbánásra, vagy töprengésre az szokta ösztönözni az embert, ha nem sikerül az, amibe belefog. Az élet igazságait a hosszúképű elégedetlenség szokta szállítani.

Ő nem panaszkodhatott tulságosan, tehát nem is filozofált.

De most megérezte, hogy ő ehhez a tiszta asszonyhoz nem közeledhetik. Hogy ő vele nem fognak kezét, most eszébe jutott, kicsoda ő annak, aki ismeri. Fölugrott. Mint az életösztön jelentkezett nála ez a vágy: menekülni innen akárhová, ahol nem néz rá ez az asszony.

Valaki halkán megkopogtatta az ajtót. Mint a villámcsapás, úgy nyilalt rajta ez a gondolat: értem jönnek! Fölsismertek. A másik percben persze megnyugodott. Hisz nincs otthon. Itt biztonságban van. De azért nem tudott szólni.

A csönd ellenére, mely a kopogtatásra felelt, az ajtó kinyílt. Előbb halk ruhasuhogás hallatszott, aztán erős, üde virágillat érzett és belépett a szobába a fehér álom, az elérhetetlen öröm: Margit.

A férfi azt gondolta, lázában hallucinál. Csak akkor hitte el, hogy igazán itt van, mikor megszólalt.

— Jó estét, István!

És akkor maró, gyilkos szégyen fogta el. Szégyen, mely kínokat okozott neki, hogy majd fölördített belé. Lehajolt fővel, szótlanul állott.

— Jó estét — mondja újra az asszony és közelebb ment egy-két lépéssel.

— Megösmert? — kérdezte újra, hogy megszólaltassa.

— Margit! — mondja István, aztán zavartan hozzáteszi: — bocsánat, nem jut eszembe a férje neve.

Az asszony ismét közeledik hozzá egy kicsit.

— Egyszer azt mondta nekem, hogy ha maga valami rettenetést fog elkövetni, annak én leszek az oka. És az imént az angolnak azt mondta, hogy én voltam az oka mindennek. Most szeretném tudni, igaz-e ez?

István nem értette, mit akar az asszony. Könnyörögve néztem rá, hogy ne beszéljen erről.

Margit pedig, mikor látta, hogy nem akar felelni, még egy lépéssel közeledett hozzá és ezt kérdezte:

— Szeret még?

— Szeretem.

— Ugy, mint — akkor?

— Éppen úgy.

— És nem haragudott rám?

— Az ember nem haragszik arra, aki soha jó nem volt hozzá. Az ember kergeti, aki fut előle és azt, aki soha sem volt az övé; úgy szereti, mint a csillagot: egyformán, hűen.

Az asszony bólintott.

— Szeretem a maga szerelmét, ha arra gondolok, hogy szenvedett miattam. fölládozta a jövőjét, a fiatalságát értem, érzem a szépségem erejét. És ez az érzés kellemes.

Mindig irigyeltem azokat a regés hölgyeket, kikért meg is tudtak halni, hogy bebizonyítsák szerelmüket és most én is ilyen mesebeli asszonynak képzelem magam. Maga a lovag, aki haldokolva hullott értem a porba. Persze a korral változott a halál formája is, mint annyi más.

Gyakran gondoltam magára, szerettem volna megmondani, hogy büntársának érzem magamat és hogy ez az érzés magához köt. Csakhogy ez az érzés már nem kellemes.

Milyen kár, hogy nem valami mást követett el értem. Amivel majd eldicsekedhettem volna az unokáimnak: Látjátok gyermekek, milyen szép volt a ti nagymamátok. De ezt nem emlegethetem. Különben az sem bizonyos hogy értem tette.

István, ki magától soha sem jött volna rá, hogy ő tulajdonképpen olyan hős, mint az a valaki, ki a szíve dámája keztyűjéért az oroszok közé szállott, a Margit gyöngéd fölfogásától még volt lepve és hatva. Igazat adott neki és hevesen védte az álláspontját.

— De bizonyos.. Magáért tettem ..

— Bizonyítsa be.

— Hogyan?

— Vigyen véghez még egy nagy cselekedetet. Egy szépet.

Az asszony ábrándosan nézett a szemébe.

— Legyen értem becsületes.

István nem értette, mit akar, csak azt látta, hogy szép, éppen olyan szép... És azt érezte, hogy az ő lovagiassága próba előtt áll. Elhatározta, akármit kíván az asszony, megteszi.

— Akarja?

— Mindent.

— Adja vissza azt a pénzt kamatostul nekik, minden fillért, amit elhozott.

— Visszaadom.

Egy kis számadást csinált, mi marad neki? Semmi. Egy krajcárja sem.

— Most rögtön. Irja, hogy csak kölcsön vette.

István leült és írt pár sort és egy csekket.

Margit a háta mögött állott és nézte.
Az arcán vidám boldogság kacagott. Ő
csemetéit és ő küldte postára a levelet.

— Boldog vagyok, — újongott. — Kö-
szönöm, maga lesz az én legendás hősöm,
az én különös, az én legszebb emlékem.

Oda nyújtotta neki keskeny, fehér
kezét. István, a hős, ráhajolt és megcsó-
kolta. Aztán az asszony kisuhant az ajtón.

A hős utána nézett. Tudta, hogy nem
látja többet ezt az asszonyt, tudta, hogy
nem maradt semmije — és meg volt elé-
gedve.

A magyar Puszta bálványa.*

A Péter áruló madara szólal.
Hosszú sírásban pitymallót siratva.
Az udvar ébred. Szárnya kél a dúcnak.
Mozdul a Csend lilázó pirkadatra.

Mint táltospap, fehér ruhában,
Borúsán jó a gazda pitvarából.
Titkos imában felszakadt sóhajjal
A Hajnal bíborába belebámúl.

A nap most támad. Álmos, nagy fején
Múlt-esti pírja égetőbbre festve.
A gazda lassan kémlel át az égen,
Mint csőszhold fáradt tájon űszi este.

Kilopja vérét rívó, nagy vedérral
A hajnal-álmot álmodó talajnak.
Lemossa éje fátyolát szemérről
S indul szavára hosszankelt sóhajnak.

A Puszta álmát kémli sas-szemével,
Amint az rózsaszínű ködre válik
S száll megszakadt képekben ringatózva,
A menny azúr-lilás nagy ablakáig.

Aztán hasítja földjét gyors ekével.
A tört ugarra néz szerelmesen,
Vágyát a Földnek üzeni szemével
És fordulását hajtja csendesesen.

A nap nézi. Földszínű arcát
Súgára zománcba aranyítja.
Dombos fejének barna rengetegjét
Pajkos szél szeme tavába hajítja.

Szánt. Beszél a földhöz nemértett szóval.
Mesét mond merev, nyitatlan ajka.
A napsugárok sárga foltokat
Szerelmesen táncoltatgatnak rajta.

*A Csokonai-kör 1908. évi pályázatán 8 arannyal jutal-
mazott költemény.

Karján kipattan kötélben az erő.
Az ekeszarv rángatja barna húsát.
Görnyedt derékkal úgy bolyong, kerül,
Mint egy nemértett nagy Szomorúság.

Megáll. Szemébe néz a napnak. Arca
Gyöngyökkel rakott darabos márvány.
Ekéjét fogva úgy borong ott, mint egy
Pusztán felejtett szent, szomorú bálvány.

Szombati Szabó István.

A vallás szerepe a társadalmi evo- lúcióban Kidd szerint.

Az emberiség történelme új korszak kü-
szöbéhez jutott. A nagy tragédia egy felvo-
nása rövid idő alatt ismét véget ér, s követ-
kezik a másik. A jövő lehelete már olykor-
olykor érezhető is s mint hajnali szellő, fris-
sen csap arcunkba. A bekövetkezendő vál-
tozás körvonalai azonban a messze jövő ho-
mályából még nem látszik, csak a körülöt-
tünk összehalmozódott jelekből következtet-
hetünk arányaira, csak a jelek sejtetik, hogy
jönni fog valami változás, még pedig nem je-
lentéktelen, csak a felületeket érintő, hanem
igen mélyen járó, a társadalom régi megál-
lapodott rendjét egészen fölforgató. S az em-
berek lelkülete telve van nyugtalansággal, s
a bizonytalan várakozás nyomottá teszi a
kedélyeket.

Ez a nyugtalan hangulat a társadalom
minden rétegében uralkodó, a legfelsőbb kö-
röktől a légalsóbbakig, a legműveltebbektől
a legműveletlenebbekig. Ha elvéve imitt-
amott akadnak is olyan egyének, akik úgy
tesznek, mintha őket ez nem érdekelné, a
közöny leplebe burkolódzva a nyugodtság
kifejezését öltik arcaikra, olykor-olykor egy-
egy nagyobb rázkódásra, mikor ama piros
zászlós csoportok forradalmi dalokat énekelve,
óriási tömegben tüntetőleg járnak be váro-
saink utcáit, elvesztik nyugalmukat, rosszul
palástolt izgatottsággal beszélnek a jövő
átalakulásairól. Szóval korunk iránya, han-
gulata olyan, hogy az emberek figyelme mint-
egy magától terelődik, önként fordul a tár-
sadalmi problémák fejtegetése felé,

Tényleg nem volt még az emberiség
életében olyan korszak, amelyik annyira ér-

deklódott volna e kérdések iránt, mint a mai. Komoly tudósok minden erejüket összeszedve törekszenek arra, hogy felderítsék a társadalmi fejlődésben uralkodó törvényeket, némi fényt vessenek a jövőre is, kijelöljék a haladás útját, némi utmutatást a teendőkre.

Az érdeklődők, mondjuk, műkedvelők egész serege pedig mohón kap mindent, szinte lesi, s olvassa a megjelenő új könyveket, melyekben egy-egy tudós számol be kutatásainak, tanulmányainak eredményéről, hogy némileg tájékozzák magukat.

A kérdés tényleg szép, mondhatjuk igaztalanul szép, s épúgy érdekli az értelmet, mint az érzelmet. Kit ne érdekelne az, hogy nemünk, ez a büszke nem, az ember, a teremtés koronája, hogy emelkedett évezredek lassú folyama alatt a kultúra mai fokára amaz alacsony, mondhatjuk, csaknem állati fokról, amikor még kőbaltával védte életét a ragadozó vadak ellen?

Kit nem érdekelne az, hogy mily erőik működtek itt közre, hogy mi ösztönözte munkásságra.

És kit nem érdekelne az, hogy milyen lesz a jövője az emberiségnek, mert, hogy még emelkedni fog, azt a múlt, a fényes jelen mutatja.

Kit nem érdekelnének az ilyen s ezekhez hasonló kérdéseket tárgyaló munkák?

Távol áll tőlem, mintha bárkit ezeknek az olvasására akarnék serkenteni, valamint az is, mintha az ezeket a kérdéseket tárgyaló művek felett kritikát akarnék mondani. Nem, énnekem csak, mint ama műkedvelők egyikeként, egy munka ragadja meg a figyelmeztetést, amely szerint e cikk címe is sejtetni enged, a társadalmi fejlődésben nagy befolyást tulajdonít a vallásnak. S ezt akarom itt e lap hasábjain ismertetni.

Korunkban azt állítani, hogy a vallásnak a társadalmi evolúcióban szerepe van, igen feltűnő, és hogyha még egy olyan komoly tudós állítja azt, mint Kidd, egyenesen szenzációs. Mikor minden úgynevezett úri ember azt mondja, hogy a vallás az emberiség egy nagy tévedése, lelki betegsége, mely az ősök szellemében vetett babonás hitből eredt, amely-

től ugyan az emberiség még ma sem tud szabadulni. De a műveltebbek már tudják, hogy a vallás egy emlék, mely a régi kor embereinek naivságát bizonyítja, s tudják, hogy az a tudomány, mely vele foglalkozik, szeliden kifejezve a múlt, a hagyomány ápolása.

Ilyen ma az általános felfogás a vallással szemben.

És ennek dacára Kidd mégis nem habozik kimondani azt, hogy a vallásnak van valami határozott feladata és a társadalomban, s „hogy az a társadalmi evolúciónak valamiképpen tényezője.“* (17 l.) Sőt megjegyzi azt is: nincs messze az idő, mikor a tudomány meglepetve, némileg pirulva fog visszatekinteni „viselkedésére a világtörténelem egyik legkimagaslóbb kérdésével szemben.“

„Nincs nagyobb tévedés, mondja más helyen (20 l.), mint azt képzelni, mintha a XIX. század végén az evolúciós tudomány bármely tétele“ a mai kor vallásra vonatkozó terde felfogását igazolná. Ellenkezőleg, ha a vallások a társadalomfejlődésnek tényezői, ez a ferde nézet nemcsak hogy meg nem állhat, hanem a Darwin által megkezdett tudományos forradalom legnevezetesebb eredménye is csak az lehet, hogy oly széles, mély és tartós alapra fogja helyezni a vallást, amilyenről a theologusok nem is álmodtak. Már pedig ama törvények értelmében, miket maga a tudomány hirdetett, a vallásos hit a társadalmi evolúciónak mindvégig jellemző vonása marad.“

S ezt az állítását Kidd rendkívüli éleslátással igyekszik igazolni, bebizonyítani. S mintegy az álláspontját jelezve — hogy ez nem más, mint a természettudományi — hangsúlyozva emeli ki „hogy a hasznosság szempontjából minden szervnek meg van a maga története. A tudomány szemében az élet minden fejlődési mozzanatának és sajátosságának meg van a maga jelentősége; mi sem jött létre véletlenségből.“ A vallás is több mint egyszerű tévedés. A tárgyalásánál kutatás közben a természettudományi tapasztala-

* Társadalmi evolúció írta: Kidd Benjámin.

latok s az e téren levont törvények által megerősített biológia szolgál alapul neki végig. Nézzük ezt:

A biológiai tudomány XIX. századi kutatásainak eredménye eme két egymást kiegészítő tételben csúcsosodott ki, „haladás bármely irányban csak az esetben lehetséges, ha oly feltételek az uralkodók, melyek az átlagot meghaladó egyedek tulnyomó szaporodásának kedveznek.“ Ez az egyik tétel, másik pedig így hangzik: valahol haladás van, lenni kell kiválasztásnak is, a kiválasztásnak pedig valamilyen versenyt kell magával hoznia.“

Ez alól a törvény alól a földön élő, fejlődésnek alávetett egyetlen teremtmény sem kivétel. Fejlődés csak verseny, küzdés által van. Legnagyobb verseny akkor létesül, ha a faj-szaporulat felülmúlja azok számát, mint amennyinek a megélhetés biztosítva van. S tényleg ez a törvény ural körülöttünk minden teremtményt. A mező minden egyes fűszála örökös, hangtalan harcban él egymás mellett, oly elkeseredett harcban, mely a gyengébb fél kiirtásával végződik feltétlenül.

Az állatvilágban ugyanennek a törvénynek kérlelhetetlen uralmát találjuk. Nincs ez másképp az emberiség fejlődésében sem. Ha az emberiség fejlődését, haladását figyeljük, csakhamar meggyőződünk, hogy a folytonos sűrűlódás, összeütközés az ő körén belől sem szűnt meg. Minden bizonyíték oda összpontosul, hogy az emberiségnek a történelem előtti hosszú korszaka nem állott egyébből, mint összeütközések, harcok sorozatából. S eme harcokban a gyengébb sorsa pusztulás volt föltétlenül.

Ha az emberiség ama korára tekintünk, midőn már tetteit a történelem is feljegyzi, ugyanezt a makacs küzdelmet szemlélhetjük. Az ókori kezdetleges társadalmaknak feltűnő közös jellemző vonásuk a harcias típus. Ezeknek a társadalmi alakulásoknak főfeladata a háború, a küzdés volt a hasonló szerveztű társadalmi alakulatokkal. Az egyes társadalmak körén belől is az oly egyének örvendek nagy megtiszteltetésnek, akiknek tulajdonságai, képességei, jobban mondva erői az ellenfelek feletti győzelmet biztosítják. Az

ókor hatalmas államait az örökös harc teszi naggyá. Ezek, mondhatjuk, a háború emlőin táplálkozva foglaltak el jelentékeny szerepet az emberiség történelmében.

„A régi Róma, — mondja Kidd — kis, városi állam volt, mely természetes kiválasztás útján nőtt a világ urává; pályája eleitől-fogva szakadatlan harcok sora volt. A római nép első lépésétől kezdve erélye javát a hódító tervek előmozdításának szentelte. Az állam úgy volt szervezve, hogy a katonai sikert biztosítsa; a vezető polgárok legfőbb becsvágya oda irányult, hogy katona-sorban szolgálják a hazát s hogy más államok és népek leigázását véghezvigyék.“ S ez a találó jellemzés, melyet Kidd a római államra vonatkozólag mond, melyben a harcias típus fejlődésének legfelső fokát érte el, állott minden hasonló szerveztű társadalomra. Kérdés azonban, hogy eme sűrűlódás folytán létesülő haladás-elmélet találó-e, felmutatható-e a későbbi korban keletkezett mai társadalmi viszonyokra vonatkozólag, amikor a társadalomnak nem teljesen eme típus szerint rendezkedtek be. Egész határozottsággal mondhatjuk: fennáll.

Kidd ennél a pontnál, nevezetesen, hogy azt az állítást bebizonyítsa, hogy a gyengébb és erősebb, jobban mondva életrevalóbb fajok között a fejlődés törvényéből eredő küzdelem ma is fennáll Anglia gyarmatállamaira s az Amerika területén észlelhető fehér és fekete faj közötti vértelen küzdelemre mutató, amely a régi véres küzdelmeknél egyáltalában nem kevésbé pusztítónak bizonyult. Amerikában 1865-ben a polgár-háború megszűntével a rabszolgaságot megszüntették s az eddig rabszolgai helyzetben levő szerecsenek urokkal a törvény előtt egyenlőkké lettek. A szerecsenek tehát itt legalább jogilag egyenlő feltételek szerint vívják meg a harcot ellenfeleikkel, a fehérekkel. S mi lett az eredménye?

„A demokratikus művelődés közepette annak formái és oltalma alatt — mondja Kidd — a fajok harcát époly elszántan és gyakorlatilag ugyanazon eredménnyel vívják, mint a társadalom bármely más állapotában.“ „A szerecsent felszabadították és teljes szava-

zatú polgárrá emelték; meggazdagodott és nevelés által emelkedett is. De más színű embertársai szemében ma is alsóbbrendű lény. Helyzete az Egyesült Államokban ama fajjal szemben, amely között él, a szabadság minden formája dacára feltétlenül alárendelt. Összeházasodni vele a fehér semmi szín alatt nem hajlandó; sem társadalmi téren egyenlőnek el nem ismeri; még politikai jogát sem engedi gyakorolni ott, ahol a szótöbbség az övé, noha ahoz elméletileg joga van.“

Íme egy csattanós példa annak igazolására, hogy ez a küzdelem ma is folyik. Ez a példa különben még más tanúsággal is szolgál, nevezetesen azzal, hogy az emberek ezt a küzdelmet, még ha akarnák is, egyszerű humánus intézkedésekkel meg nem szüntethetik.

Az ember, mint bármely más teremtmény, az eddig megismert természeti törvényeknek hatása alatt áll. Lényével azonban a fejlődés folyamatába új erők is lépnek be. Ezek az erők az ember értelme és az a képessége, hogy amannak befolyása alatt társaival együttesen tudjon cselekedni. S emez új erők működését Kidd rendkívül fontosnak tartja, úgyannyira, hogy szerinte minden evolucionistának, aki az emberi társadalom kérdésének gyökerébe akar markolni, figyelmét főleg erre a pontra kell fordítani, ez lévén az alacsonyabb teremtmények és az emberiség fejlődése között levő különbségnek az oka. Az ő elmélete tényleg ezen a különbségen épült fel.

Értelménél fogva az ember korán belátta, hogy az örökös küzdelemben csak úgy állhatja meg helyét s erőit úgy fejtheti ki, ha embertársaival egyesülve küzd. Ez rá új köteleességeket ró, új terheket. A társadalomnak, amelynek az egyes egyén tagja, igen gyakran más érdeke van, mint az egyénnek. S az ember ezt értelmi tehetségénél fogva feltétlenül belátja. S ennek hatása alatt igen gyakran igyekezne eme társadalmi kötelezettségeket magáról lerázni, legalább a tények tanúsága mellett szól. Hideg számíttással vallhatjuk ugyan, hogy eme viszonyoknak így kell lenni s másképpen nem is lehet. De ugyancsak a

józan ész szempontjából „lehetetlen megérteni, miként nyerhetnék meg a haladás e feltételei az ész jóváhagyását, a kiirtott népek részéről... a rézbőrű indián, kinek kiirtása az Egyesült Államokban javában folyik, vagy ugyanott a lealjasodott néger, vagy az új-zélandi maóri, vagy Ausztrália őslakója aligha fogja a józan ésszel összeférhetőnek találni.“ A faj jövője érdeke nyomós ok ott az ész előtt egyáltalában nem lehet, ahol az egyén legfontosabb érdekét, létét, vagy nemlétét kellene azért kockára tenni. Az értelem itt feltétlenül mint bomlasztó erő működne, ha nem volna ellensúlyozója. Ez az ellensúlyozó a vallás.

Bodnár Gábor.

(Folytatása következik.)

Éjszakák robotosa.¹

Éjszakák robotosa,
Megsápadt robotosa:
Az vagyok én. Az vagyok én.

Az Éjszakák adóját,
Szent, keserű adóját:
Most fizetem. Most fizetem.

Az Éjszakák ölében,
Szent Gyötrelmek ölében
Lettem halott. Lettem halott.

Pedig azok az éjek
Szomorú, csuda-éjek:
Mámortalanok. Mámortalanok.

Én csak szomorú voltam.
Én a Messiás voltam...
Senkise hitte. Senkise hitte.

Verje meg a keserű gőg,
Ölje meg a keserű gőg:
Aki nem hitte. Aki nem hitte.

S most valahova hívnak...
Nem tudom: hova hívnak.
Pedig maradnék. Pedig maradnék.

Szomorún halok én meg.
Zokogva halok én meg...
Ne átkozzatok. Ne átkozzatok.

¹ Mutatvány Nagy Ferenc, Simonka György és Szombati Szabó István most megjelent „Szomorú fűzet alján“ c. verskötetéből.

Sirassatok meg engem.
 Temessetek el engem:
 Nem is soká már. Nem is soká már.

Mert én is csak daloltam.
 Szomorúat daloltam:
 Azért halok meg. Azért halok meg.
 Szombati Szabó István.

Mírek.

A „Debreceni Főiskolai Zenekar“ Dévaványán.
 Március hó 7-én a dévaványai „*Protestáns Nőegylet*“ hangversenyt rendezett, melyben a „Debreceni Főiskolai Zenekar“ a nőegylet felkérése folytán közreműködött. Hatodikán mintegy 20 akadémiai hallgató indult útnak, hogy csak az alig pár hónapja megalakult „*Protestáns Nőegylet*“ első hangversenyén részt vegyen s az estély sikerét minél fényesebbé tegye. A vasúti állomáson már a szíves házigazdák várakoztak az érkező vendégekre, hol *Nagy Béla* ref. tanító úr a nőegylet nevében üdvözölte az érkezőket, majd az ifjúság nevében *Nagy Sándor 3. th.* köszönte meg a szíves fogadtatást. Majd kocsikra ülve mindenki a maga házigazdájával szállására indult. Másnap (vasárnap) délelőtt az ifjúság a ref. egyház presbyteriuma és a városi előljáróság előtt tisztelgett. — A hangverseny este 8 órakor kezdődött, a terem zsúfolásig megtelt nemcsak helybeli, hanem vidéki intelligens közönséggel is. — Az első szám a zenekaré volt. Ivanovich: „*Suspinul keringő*“ -jét adta elő, *hadházi Nagy Sándor 3. th.* karmester vezetésével nagy hatással. Ezután *Németh Károly* hittanhallgató komoly szavalata következett, melyet nagy ovációban részesített a közönség. Majd a „*Főiskolai énekkar*“ jelenlévő tagjai, műsoron kívül énekelték Pacius: „*Finn zene*“ c. darabját meglepő precizitással. Utána *Szemes Miklós* joghallgató tárogatón szebbnél-szebb kuruc és magyar dalokat adott elő, melyet a közönség szünni nem akaró tapsviharral fogadott. *Hadházi Nagy Sándor 3. th.* humoros felolvasása után *Szenes Jenő úr* hegedű soloja következett, aki „*Paganini pizikátó*“ -jával és „*Dvorak humoresk*“ -jével óriási hatást ért el, miáltal ő valóban nagy tehetségének adta tanújelét s mindenképen hivatott egyén arra nézve, hogy a közönség kedvencévé legyen. Finom játékkal a szívekig s a lelkekig képes hatolni s akaratlanul is magával ragad bennünket. — *Oross Tamás* hittanhallgató — főiskolánk é tehetséges vígszavalója — lépet a pódiumra s az előadott monológokkal neveltette meg a közönséget. Majd a „*Főiskolai Zenekar*“ Grieg: „*Ase halálát*“ adta elő árnyalatokat feltüntető előadásban. Végül *Tóth Sándor s. Ielkész*, a nőegylet titkára, — ki fáradhatatlan buzgalomával főképen előmozdította az estély sikerét, — a „*Protestáns Nőegylet*“ edigi működéséről számolt be s buzdító sza-

vakat intézett a további munkálkodásra. — Műsor végeztével a nőegylet előtt tisztelgett az ifjúság, hol üdvözölő beszédet *Németh Károly* hittanhallgató mondott, majd a nőegylet elnöknője megköszönte a szíves közreműködést. Végül tánc következett kivilágos-kivirradtig; megmutatták a debreceni diákok, hogy táncolni is tudnak. — Hétfőn az esteli vonattal indult vissza az ifjúság. A vasúti indóházhoz a házigazdák kikísérve s búcsút vevén szívesen látott vendégeiktől.

A „*Protestáns Nőegylet*“ folytassa tovább áldásos munkáját; az ott jelenlévő ifjak pedig tartsák meg kedves emlékekben dévaványaiak szeretetét s szíves fogadtatását.

Protestáns estély. A Hittanszaki Önképző Társulat márc. 28-i protestáns estélye, mely — ide számítva az okt. 31-i emlékünnevet is — a 4-ik s egyszersmind az utolsó volt, betetőzte az eddigiek sikereit. — Az estély iránt már jó előre rendkívüli érdeklődést keltett *Gergely Antal* mezőtúri lelkipásztor személyisége, ki a társulat vezetőinek kérésére szívesen jött el és mélyeséges eszmékben gazdag, gyönyörű költői nyelvű beszédjében fejtegetve: mire tanít a föld, előadásának csodás varázsával valósággal magával ragadta hallgatóit. Az ő beszédje volt központja az estély műsorának, mely különben is a leghatásosabb számokból állott. Ilyen volt mindenkelelőtt *Pávay Boriska* úrlány éneke, ki finom kellemes hangjával lebilincselte s művészi előadásával bámulatba ejtette a közönséget. A hatás és siker bizonyossága az, hogy az előírt darabot hárommal kellett megtoldania. Hozzá méltó volt Horváth Béla tanítójelölt zongorakísérete. Hasonló magaslaton állott Tariska Béla hittanhallgató hegedűszólója, ki mély érzéssel és bámulatos technikával játszotta el Boka kesergőjét s néhány magyar nótát. Sz. Szabó István hittanhallgató Szabolcska M. apró hangulatos versei közül szavalt el egy párat az ő szokott szalon előadásával. Egyik legsikerültebb szám egy páratlan melodráma volt: Faust I. jelenetbeli monologja, melyet *Németh Károly* hittanhallgató szavalt el nagy hatással Szücs Kálmán gymn. 8. o. t. zongora kísérete mellett; az ének részeket pedig László Sándor tanítójelölt harmoniumjátéka mellett vegyeskar adta elő. Ezek után Sárközi Lajos szénior zárta be az idej. prot. estélyeket, beszámolva egyszersmind a tiszta jövedelem hovaforrásáról, mely szerint a társulat 20 koronával belépett az ez évben megalakult és az estélyeken több ízben közreműködött Zenekör alapító tagjai közé, a fennmaradt összeget pedig a protestáns teológus ifjúság kolozsvári kongresszusán megalkotott Kálvin-díj alapjára fordította. Az estélyt a kántus éneke nyitotta meg és közének zárta be.

Az idej. protestáns estélyeken felülfizettek: Csanak József, Csáthy Ferenc, Csiky Lajos, Domahidy

Elemér, Erdős József, Erőss Lajos, Jánosi Zoltán, Jászi Viktor, K. Tóth Kálmán, Oláh Gábor, Sass Béla. Sinay Ida, S. Szabó József, Szele György, Veér Györgyné és özv. Vértési L.-né különböző összeggel,

Visszatekintve ez estélyek sikereire: a teológus ifjúság fényes bizonyosságát adta annak, hogy benne a nagy számnak megfelelően nagy erő van, mely elől az ily fajta megnyilatkozási útát és módot elzárni valóságos bűn volna. Mindenesetre sajnálni lehet, hogy megfelelő nagyságú terem hiányában Debreczen közönségének csak egy kis része vehetett részt ez estélyeken, de még inkább azt, hogy a buzgó teológus ifjúság az iskolai feladatok miatt csak ily keveset s már többet nem rendezhet. Épen azért most, midőn e régóta szünetelt ügyet a Hittanszaki Önképző Társulat újból felkarolta, lehetetlen ki nem fejeznünk ama többször hangoztatott óhaj-tást: ideje volna, hogy ez estélyek rendezését a tanári karból, vagy a lelkészekből, vagy az egyház vezetőiből alakult állandó bizottság venné kezébe, mert így lehetne még az eddigieknél is kihatóbb erkölcsi sikereket elérni, az anyagi siker által pedig nagy, nemes célokat megvalósítani.

A főiskolai Gyorsíró-Egylet. A közel 40 éve virágzó ősrégi főiskolai Gyorsíró Egylet nem régiben tartotta félévi népes beszámoló közgyűlését Venetianer Sándor elnöklete alatt. A jelentések során kitűnt, hogy habár zajtalanul is, de eredményes munkásságot fejtett ki az egylet. Tagjai közül Vass Károly joghallgató Budapesten a miniszteri országos vizsgáló bizottság előtt a gyorsírás tanítói vizsgálatot sikerrel letette, míg Sőrés László és H. Sinai Gábor pedig tanfolyamvezetőknek képesítetttek. Kezdi megvalósítani az egylet teljesen fővárosi mintára a barátságos összejövetelek: az u. n. „gyorsíró-vacsorák“ rendezését, tartván ilyet már 3 ízben a tagok és érdeklődők lelkes, barátságos hangulata mellett. Tanfolyamaiban körülményekhez képest elég fejlett élet uralkodik s az érdeklődés különösen a gimn. hallgatók részéről tapasztalható, míg az akadémisták, mint gyakorló-gyorsírók válnak ki, többiben tanújelét adván gyorsírói képességüknek nyilvános szereplések alkalmával. Havonként tekintélyes pénz díjakkal és egyéb: könyv, szaklap, oklevél jutalmakkal népes látogatott írásversenyeket tart s a legközelebb pedig részt vesz a szegedi és a sárospataki, valamint a budapesti orsz. írásversenyeken is. Kívánatos volna, hogy akadémistáink, de különösen a jövő-tanárnemzedék: a filozopterek nagyobb érdeklődést tanúsítanának a gyorsírás és ezzel együtt a Gyorsíró-Egylet iránt.

Köszönetnyilvánítás. A debreceni „István“ gőzmalom és a debreceni Első Takarékpénztár r. t. Igazgatósága 20-20 koronát juttatott a Főisk. Gyorsírói Egyletnek, amiért ez úton is fogadja a nevezett két Társulat hálás köszönetünket. A főiskolai Gyorsírói

Egylet nevében Venetianer Sándor elnök, Vass Károly jh. főjegyző, okl. gyorsírás tanító.

Tanári székfoglaló. Március hó 25-én szép ünnepély keretében folyt le a két új bölcsészettanár *Pápay József* (magyar összehasonlító nyelvészet) és *dr. Darkó Jenő* (görög nyelv és irodalmi történet) beiktatása. Ott volt az ünnepségen a város színe-java. A budapesti tudomány-egyetem tudós tanárai közül többen, köztük: Petz Vilmos, Hegedűs István, Bartoniek Géza, Milich János, főtiszteltű Erős Lajos püspök, gróf Degenfeld József főgondnok, a főiskola helyi gondnoka Simonffy Imre stb. — A főiskolai énekkar szép éneke után főtiszteltű Erős Lajos püspök úr szép szavakban üdvözölte a budapesti vendégeket s az egybegyűlt közönséget. Majd Pápay József a „*finn-ugor összehasonlító nyelvészet úttörőiről*“, dr. Darkó Jenő pedig „*a filologia köréről és feladatairól*“ tartották meg mély tudományú székfoglaló értekezésüket. A főtiszteltű püspök úr szavai után dr. Jászi Viktor ezévi akadémiai igazgató a kálvinizmust jellemezte és a közönség szíves érdeklődését megköszönte. Az ünnepély a kántus ének-száma zárta be.

Szerkesztői üzenetek.

Kéziratot nem ad vissza a szerkesztőség.

Lapunk minden olvasójának boldog ünnepeket kívánunk.

E szám szerkesztéséért H. Nagy Jenő társszerkesztő felelős.

B. G. Helyben. Gondos tanulmányozással és érdekesen megírt értekezését köszönjük s közlését e számban már meg is kezdtük.

Sz. K. Ezt az elbeszélését még nem közölhetjük, abban a reményben, hogy kapunk mi még onnan jobbat is. Mélyedjen el a gondolataiban és próbáljon egyéníteni: ez az, ami a hívatott író elválasztja a dilettánstól.

— **a. n.** Most beküldöt verseiben is vannak szép sorok és finom hangulatok. De nincs a verseiben harmonia. Nekünk legjobban tetszett a „Tavaszi“ c. verse. Dolgozza ki még egyszer!

Egy előfizető. Szíves üdvözlését köszönjük. Az év végén, júniusban.

Érdeklődő. 1. F. G. most harmadéves joghallgató. A gymnáziumot nem itt, hanem Pápán végezte. 2. H. N. I. tényleg a főgymnázium történet professzorának a fia. Elbeszéléseit külön kötetben még nem adta ki.

Tartalom: 1. Dóczy József két új dala. — 2. Erdősi-Sylvester ismeretlen latin verse (Pap Károly). — 3. A szép és a csunya ember (H. Nagy Jenő). — 4. Csokonai emlékére (Lampérth Géza). — 5. A hős (Vándor Iván). — 6. A magyar pusztá bálványa (Szombati Szabó István). — 7. A vallás szerepe a társadalmi evolúcióban Kidd szerint (Bodnár Gábor). — 8. Éjszakák robotosa (Szombati Szabó István). — 9. Hírek. — 10. Szerk. üzenetek.